

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В РОЗУМІННІ П.КУЛІША

Розглядаються певні філософсько-світоглядні ідеї П.Куліша на підставі аналізу його історіософії. Аналізуються погляди на проблему походження українського народу, його історію та культуру. Зазначається, що національний характер – це феномен соціально-психологічного порядку, який має значний вплив не лише на способи сприйняття тією чи іншою етнічною групою навколишнього світу, але й на способи практичного і теоретичного осягнення світу.

Ключові слова: менталітет, національний характер, суверенність, духовність.

Особливості сучасного українського суспільства виявляються в тому, що воно, здобувши політико-державну незалежність, включається у процес глобалізації економічного, науково-технічного, інформаційно-технологічного та соціокультурного розвитку. Цей процес супроводжується складними питаннями, які виникають у зв'язку з інтернаціоналізацією світоглядно-філософської думки. Особливі труднощі з'являються у культурі тих народів, котрі, як і український народ, відносно недавно сформували власну державність. Найважливішим у цьому плані виступає питання про збереження в умовах глобалізації національної соціокультурної ідентичності, концентрованим виразником якої виступає національна філософія. Зокрема, виникає актуальне завдання переосмислення історико-філософської спадщини як істотної форми національного самоусвідомлення.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути певні сторони філософії П.Куліша, а саме: тему українського менталітету та національного характеру. Адже ця тема була однією із провідних у творах не тільки Т.Шевченка, але і М.Гулака, М.Костомарова, П.Куліша та інших діячів Кирило-Мефодіївського товариства, їх послідовників М.Драгоманова, М.Грушевського та багатьох інших сучасних українських мислителів, таких як: М.Лук, М.Скринник, С.Єфремов, В.Щурат.

Національний характер як «сукупність психологічно-ментальних і поведінкових ознак, особливостей, притаманних певній етнонаціональній спільноті» [1, с. 369], досить складне і багатогранне явище, витoki котрого губляться в глибинах історії кожного конкретного народу, що наділяє його ореолом таємничості і навіть містичності. Романтики, хоч і визнавали вплив природного фактора на формування характеру народу, проте вважали, що він існує «вічно» і є незмінним, всюди присутнім в історії. «Живі людські енергії, – писав Гердер, – суть рушійні сили людської історії, а оскільки кожна людина глибоко закорінена своїм буттям у роді і племені, постільки вся її освіта, виховання, спосіб мислення є генетичними... ось де джерело особливих національних характерів, відображених у найдавніших народів, вони вочевидь вимальовуються у всіх учинках будь-якого народу на цій Землі. Як земне джерело, що вбирає в себе сили, частинки і смак ґрунту, на якому воно накопичувалося, так і давній характер народу постав з родових рис, з умов його частини світу, з обставин способу життя і виховання, зі справ і подвигів, здійснених у цю ранню пору, – з усього, що дісталося у спадок народів. Звички батьків проникли глибоко в душу і стали внутрішнім прообразом для всього роду» [2, с. 344-345].

У найзагальнішому вигляді під національним характером розуміють своєрідну духовну атмосферу, що всюди проникає, скрізь відчувається її присутність, проте її дуже важко окреслити якимось одним поняттям. Проте, як слушно зазначає Б.Цимбалістий, незважаючи на всі розбіжності в оцінках, треба визнати, що щось таке, як національна психіка, національний характер таки існують. Інакше, як пояснити неповторний характер культури, літератури, мови, фольклору і навіть архітектури кожного народу? «Було б навіть дивно, якби етнічна група людей, які від століть живуть разом, однаковим способом життя, за одними звичаями і традиціями, які прагнуть до тих самих ідеалів, зазнають впливу того самого підсоння та історичної долі – не витворили чогось спільного у своєму способі думання, відчуження і поведінки» [3, с. 69].

Зрозуміло, що *національний характер* не є чимось незмінним, закріпленим, як не є він і чимось гармонійним, без внутрішніх протиріч. Якщо навіть характеру окремої особистості притаманні внутрішні антагонізми і суперечності, то тим більше вони властиві характеру окреслених груп, а надто цілого етносу. Більше того, важко теж сподіватися, щоб кожний член етнічної групи віддзеркалював повністю національні риси. Куліш був свідомий того, що простолюдини, і навіть не дуже багато з них, можуть уважатися тим, кого ми називаємо істинно українською народністю. «Але в тому-то й подвиг народовчення, щоб відрізнити головне від другорядного, загальне від поодинокого, постійне від випадкового, внутрішнє, самодостатнє від зовнішнього, стороннього, самобутнє, первісне від накинутаго ззовні, наслідувальнаго, спотворенаго» [4, с. 647]. Отже, всі аспекти проблеми національного характеру аж ніяк не можна схопити з пункту погляду якоїсь однієї науки. Тут потрібний комплексний підхід.

Найбільш повно й адекватно розкрити суть і навіть нюанси будь-якого національного характеру можна лише в межах соціально-культурної антропології як одного з напрямків культурної антропології, що включає в себе етнографію, етнологію і соціальну антропологію. Такий підхід дозволяє «окреслити національний характер як своєрідну персоніфікацію культури певної національної спільноти. Він сам є продуктом цієї культури й одночасно носієм її. Він допомагає продовжувати її і передавати з покоління в покоління в незміненому або малозміненому вигляді» [3, с. 82]. Звідси зрозуміло, що коли йдеться про пояснення індивідуальних особливостей людини, то ми мусимо обов'язково зважати на її біологічні особливості, коли ж йдеться про національний характер, то завжди мається на увазі продукт культури. Причому культури зануреної в глибини минулого.

Отже, при вивченні особливостей національного характеру, менталітету народу генетичний підхід не просто необхідний – він має бути одним із головним у дослідженні. Щоправда, на цьому шляху зустрічаються чималі методологічні труднощі. Фахівці звертають увагу на те, що дедукція менталітету народу з особливостей його історичного розвитку породжує антиномію, згідно з якою і сама практика, і соціально-економічні відносини, і всі форми поведінки повинні розглядатися як похідні від тих інваріантних образів і уявлень, за допомогою яких етнос та індивід осмислюють світ і своє місце в ньому, адже менталітет тому і є менталітетом, що саме він визначає і досвід, і поведінку індивідів та етнічних об'єднань.

Менталітету притаманна значна міра «суверенності», а надто і «консервативності», порівняно з соціально-економічними та політичними структурами. І все ж він не є і в принципі не може бути повністю незалежним, хоча б з огляду на те, що сам є продуктом культури.

Все це П.Куліш чудово розумів, ще розумів він і те, що ментальність – феномен соціально-психологічного порядку, який має значний вплив не лише на способи сприйняття тією чи іншою етнічною групою навколишнього світу, але й на способи практичного і навіть теоретичного осягнення світу. Гадаємо, що саме останнє мав на увазі П.Куліш, коли послуговувався терміном «свій політичний взорудум». В одній із своїх праць він писав: «Русько-український народ зазначається між народами тим, що дух його не терпить касти, що підкорявся він доброхіть під один громадський суд і громаду вважав за єдиний розумний образ життя політичного. Варяги, Литва, Ляхи, Москва, один за один, накидали українській Русі свої порядки і втягували її в государню політику, а Русь українська і досі має свій політичний взорудум» [5, с. 414].

І не тільки це. Здається, П.Куліш перший виділив такі риси менталітету українців, на які до нього ніхто не звертав уваги. Характеризуючи український народ, він говорить, що йому притаманний аристократизм. Але аристократизм своєрідний, не «зовнішній», а «внутрішній», який не вдається до зовнішніх, штучних, механічних проявів переваги однієї людини над іншою. Слава конкретної особистості пов'язується не з досягнутими нею успіхами, а з суспільним значенням її діянь. В історії були випадки, зазначає П.Куліш, коли народ у своїх піснях проклинав тріумфуючого Хмельницького і, навпаки, називав козацькими батьками Залізняка і Гонту, яких ганьбила історична наука. Той же народ не відгукнувся жодним словом співчуття до Мазепи [4, с. 646].

Аристократизм пересічного українця виражався словами: чесний рід, дитина чесного роду тощо. Українці, пише П.Куліш, поважають багатство, проте ставляться до нього настільки підозріло, що навіть молоде подружжя, отримавши у придане худобу, часто її продає, а потім купує собі на зароблені гроші іншу і вже вірить, що з нею можна розжитися. «Цим пояснюється почасти і нужденність нашого народу, і та дивна для іноземця гордість у бідності, повага до самого себе у крайніх злиднях і байдужість до збагачення, які так часто можна ще і в наш політико-економічний час зустріти в Україні» [4, с. 646].

Українця особливо лякає багатство, яке невідомо звідки взялося. Сенець цього страху, гадає Куліш, що людина – сама по-собі, а багатство – саме по-собі, і ототожнювати ці поняття для нього так само дико, як змішувати вічне з тимчасовим, живе з мертвим, безсумнівне з примарним. Відтак, незважаючи на свій аристократизм, український народ залишається глибоко демократичним.

Що це означає? А це означає, як вважає Куліш, що він завжди і в усьому залишається народом, а не класом, котрий виділяється з народу. Український простолюд завжди з повагою ставився до своїх визначних державних і військових діячів, проте ніколи не плазував перед ними. З іншого боку, бродячі бідняки, лірники, кобзарі чи просто жебраки ніколи не соромилися свого жебрацтва і не принижувалися до лакейства. «Український народ, – підкреслює Куліш, – відносячись до світу речей і явищ життя безпосередньо, без тієї штучності, яка у нас часто видається за вдосконалення життя, – зберіг простий, здоровий погляд на історію, на народне право, на гідність людської особистості і на багато чого, про що доводиться нам сперечатися з ученими і наученими кабінетними людьми» [4, с. 647].

Підводячи підсумки, варто зазначити, що у сучасній Україні порушена безперервність історичного розвитку у формі традицій, розхитані моральні, релігійні та правові цінності. На цьому тлі не можуть не викликати інтересу основні ідеї Кулішевої концепції, а саме: розвиток українського суспільства має починатися з відновлення історично сформованих традицій, які ґрунтувалися на пошануванні права, релігії, ствердженні християнської моралі та вартостей національної культури.

Через смисли буття людина виявляє життєві орієнтири, якими стверджує сенс власного існування. Звернення до духовного світу одиниці логічно вело до шукання національної самототожності через посередництво трансцендентної сфери. На світоглядно-філософському рівні українська духовно-культурна традиція виразила себе в домінуванні екзистенційних мотивів переважно у формі етичної, етико-релігійної та естетичної інтерпретації смислів людського існування. Упродовж усієї історії українського духовно-культурного життя головною метою національної еліти стало, по-перше, віднайти втрачену національну самість і, по-друге, практично ствердити її в історичній дійсності. Згідно з цією традицією, як людина, так і народ, нація мають свою духовну сутність.

Віднаходження себе здійснюється в українців не через ототожнення себе зі спільнотою, не через розчинення себе в ній, а через ствердження своєї особистості в цій спільноті. Самоцінність людської одиниці, її індивідуальна свобода та духовна єдність індивіда, спільноти й духовної основи ствердили себе як підставові принципи української духовно-культурної традиції.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 746 с.
2. Гердер Й.Г. Идеи к философии истории человечества. – М: Наука, 1977. – 703 с.
3. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа. – К.: «Фенікс», 1992. – С. 66-96.
4. Куліш П. Примітки // Куліш П. Твори: В 2-х т. – К.: Наукова думка, 1994. – Т.1. – С. 583-737.
5. Куліш П. Твори в 6-ти т. – Львів: Просвіта, 1910. – Т.5 – 646 с.

Тютюнник Е.Н.

Понятие национального характера в понимании П.Кулиша

Рассматриваются определенные философско-мировоззренческие идеи П.Кулиша на основе анализа его историсофии. Анализируются взгляды на проблему происхождения украинского народа, его историю и культуру. Отмечается, что национальный характер – это феномен социально-психологического порядка, который имеет значительное влияние не только на способы восприятия той или иной этнической группой окружающего мира, но и на способы практического и теоретического осмысления мира.

Ключевые слова: менталитет, национальный характер, суверенность, духовность.

Tiutiunyk O.M.

P.Kulich's Understanding of the National Character Notion

On the basis of the analysis of P.Kulich's historiosophy studied in the article are some of his philosophic ideas, his views on the problem of Ukrainian people's origin, their history and culture. National character is seen as the social and psychological phenomenon which has a significant impact on both the ways of perception of the outer world by this or that ethnic group and on the means of practical and theoretical understanding of this world.

Key words: mentality, national character, sovereignty, cultural wealth.

Надійшла до редакції 10.10.08

УДК 378.046.4

Федорчук І.В.

ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Аналізується поведінковий підхід у розробці програм і курсів підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії. Автор розкриває суть поведінкового підходу і звертає увагу на ефективність застосування цього напрямку у професійному вдосконаленні вчителів.

Ключові слова: поведінковий підхід, професійний розвиток вчителя, підвищення кваліфікації, педагогічні вміння та навички.

Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства змушують учителя шукати різні шляхи професійного вдосконалення. Поява нових технологій навчання, засобів комунікації та здобуття інформації породжує постійну потребу педагога у професійному розвитку.

Проблема підвищення кваліфікації вчителів є не менш важливою, ніж проблема підготовки педагогічних кадрів. Вдосконалення системи підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії набуває все більшого розмаху в контексті вимог Болонського процесу, бо сьогодні вже викладання в європейському